

INFORMATĪVS MATERIĀLS NOMETŅU
ORGANIZĒTĀJIEM UN VADĪTĀJIEM
PAR AUTORTIESĪBĀM

Materiālu apkopēja: Iveta Zelča un Renārs Cielavs

Rīga, 2015

Saturs

Ievads.....	3
1. Autortiesību jēdziens	4
2. Autortiesības regulējošie normatīvie akti	5
3. Autortiesību aizsardzības mehānisms Latvijā	7
3.1. Autora tiesības attiecībā uz tā darbu	7
3.2. Autora radīto darbu izmantošanas kārtība	9
3.3. Valsts institūcijas autortiesību aizsardzības jomā Latvijā	12
3.4. Mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijas Latvijā	14
4. Autortiesību ievērošana bērnu nometņu organizēšanā	15
4.1. Literāro darbu un dramaturģijas darbu izmantošana	15
4.2. Skaņu ierakstu izmantošana	17
4.3. Darbu reproducēšana	18
4.4. Nometnes vajadzībām radītie autoru darbi	18
5. Pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļi	19
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	22

Ievads

Pēdējos gados sabiedrībā un masu medijos arvien biežāk tiek diskutēts par intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzību, tai skaitā arī par autortiesībām. Arī Latvijas valsts ir uzņēmusies aizsargāt radošos cilvēkus - autorus, ko apliecina arī Latvijas Republikas Satversmes 113.pants, kurā teikts, ka "valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības." ¹

Tomēr salīdzinoši bieži praksē nākas sastapties ar gadījumiem kad persona, kurai pieder tiesības uz intelektuālo īpašumu vai tā daļu, nepietiekami izmanto savas tiesības, tai skaitā nezināšanas dēļ. Tāpat arī intelektuālā tiesību objektu izmantotāji pieļauj pārkāpumus šajā jomā, tai skaitā nezināšanas un neinformētības dēļ par tiesību normām, kas nosaka kārtību, kādā tās var tikt izmantotas. Turklāt vērojama tendence, jo lielāka sabiedrības interese par kādu autora darbu, jo vairāk ir apdraudēta gan darba autorība, gan arī pats darbs.

Pēdējos gados saistībā ar autortiesībām savu viedokli un nostāju masu medijos ir plaši pauduši mūzikas autori, vienlaicīgi veicinot arī sabiedrības izglītošanu šajā jomā. Bet tai pašā laikā ir vēl ļoti daudz jomu, kurās par autortiesībām ir bijušas nepietiekami apjomīgas un kvalitatīvas diskusijas, piemēram, bērnu nometņu organizēšanas jomā.

Latvijā nometņu organizēšana bērniem ir ļoti populāra. Pēc Valsts izglītības satura centra sniegtās informācijas šobrīd Latvijā ir 2255 nometņu vadītāji, kuriem ir derīgas nometņu vadītāju apliecības, un vēl 2608 personas, kuri savulaik ir izgājuši kursus un saņēmuši apliecības, bet pēc apliecības derīguma termiņa beigām, to nav atjaunojuši.² Pie tam no 2011.gada marta līdz 2015.gada novembrim pavisam ir realizētas 5686 nometnes bērniem.³ 2015.gada novembrī tika veikta nometņu vadītāju aptauja, kurā piedalījās 53 respondenti. Uz jautājumu "Vai, organizējot nometni, esiet sastapies ar autortiesību aizsardzības jautājumiem?" no visiem 53 respondentiem tikai 9 atbildēja apstiprinoši, 26 atbildēja noliedzoši, bet 17 respondenti atzina, ka nekad nav aizdomājušies, ka "autortiesību aizsardzības jautājums nometņu organizēšanā varētu būt aktuāls". Savukārt viens respondents bija pārliecināts, ka "uz nometnēm autortiesību aizsardzības jautājumi nav attiecināmi pēc būtības". Atbildot uz jautājumu "Vai uzskatiet, ka nometņu organizatoriem ir pietiekama informācija par autortiesību aizsardzību saistībā ar nometņu organizēšanu?", 36 respondenti no 53 atbildēja noliedzoši, apstiprinot skaidras un saprotamas informācijas trūkumu, ko apstiprināja arī 37 respondentu sniegtā atbilde, ka viņi nezina, ko darīt un kur vērsties

¹ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. Publicēta: Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43, Pēdējie grozījumi 08.04.2009. 113.pants.

² Nometņu vadītāju saraksts (2015). Valsts izglītības satura centra mājas lapa. Iegūts 30.10.2015. no <http://nometnes.gov.lv/leaders>

³ Nometņu saraksts (2015). Valsts izglītības satura centra mājas lapa. Iegūts 30.10.2015. no <http://nometnes.gov.lv/camps/arhivs>

gadījumos, kad ir nepieciešams izmantot aizsargātu autora darbu. Apzinot situācijas, kurās visbiežāk ir neskaidrības, nometņu vadītāji minēja mūzikas izmantošanu nometnes pasākumos, populāru tēlu izmantošanu nometnes sižetā, kā arī savu izveidoto programmu aizsargāšanu no izmantošanas citu organizētajās nometnēs. Līdz ar to varam secināt, ka bieži vien nometņu organizētāji ir neizpratnē par to, kad un kurās situācijās iespējams arī uz viņiem attiecas normatīvie akti. Līdz ar to arī tapa šis informatīvais materiāls, kurā ir apkopota sabiedrībai pieejamā informācija un tiesību akti par autortiesībām un to aizsardzību Latvijā.

1. Autortiesību jēdziens

Normatīvajos aktos autortiesības ir definētas kā tiesību normas, kas regulē literatūras, mākslas un zinātnes darbu izmantošanu. Autortiesību objekts ir darbs - cilvēka prāta produkts, kas ilustrē tā radītāja oriģinālo radošo ieguldījumu.⁴ Tas ir darbs, ar ko parasti saprot jaunrades rezultātu. Pie tam termini "autortiesības" un "blakustiesības" ir divas dažādas atšķirīgas lietas. Autortiesības aptver radošo darbu, kā, piemēram, rakstnieku, fotogrāfu vai programmatūras sastādītāju tiesības, bet blakustiesības ietver izpildītāju, televīzijas un radio raidorganizāciju, fonogrammu producentu un mākslas filmu producentu tiesības. Autortiesības un blakustiesības ir daļa no intelektuālā īpašuma tiesībām, kas radītas tiesību sistēmā, lai vairotu jaunradi un aizsargātu sākotnējā radītāja īpašumtiesības. Tiesību sistēmā autortiesības un blakustiesības sastāda tikai daļu no intelektuālā īpašuma tiesībām. Autortiesības no citām intelektuālā īpašuma tiesībām atšķiras ar to, ka autortiesības rodas pēc darba radīšanas bez atsevišķas šīs tiesības atzīšanas procesa nepieciešamības.⁵

Autortiesību likums paredz, ka tiek aizsargāti arī šādi atvasinātie darbi:

1. tulkojumi un apdares, pārstrādāti darbi, anotācijas, referāti, kopsavilkumi, apskati, muzikāli aranžējumi, ekranizācijas un dramaturģiski darbi;
2. darbu krājumi (enciklopēdijas, antoloģijas, atlanti un tamlīdzīgi darbu krājumi), kā arī datu bāzes un citi salikti darbi, kas materiālu atlases vai izkārtojuma ziņā ir jaunrades rezultāts.

Līdz ar to secinām, ka autortiesības aptver ļoti daudzas jomas un ir attiecināmas uz dažādiem autoriem un dažādiem darbiem. Pie tam, uz autortiesībām ir attiecināmi sekojoši nosacījumi: ir jābūt intelektuālā darba produktam, ir jābūt darba autoram, kā rezultātā rodas autoram piešķirtās tiesības.

⁴ Autortiesību un ar tām saistīto nozaru ekonomiskais ieguldījums Latvijā (2005). Rīga: Latvijas Republikas Kultūras Ministrija. 6.lpp.

⁵ Autortiesību un ar tām saistīto nozaru ekonomiskais ieguldījums Latvijā (2005). Rīga: Latvijas Republikas Kultūras Ministrija. 6.lpp.

2. Autortiesības regulējošie normatīvie akti

Jebkurai tiesību nozarei ir savs tiesiskais regulējums, tai skaitā arī autortiesībām. Autortiesību saskaņota aizsardzība starptautiskā līmenī tiek panākta pateicoties starptautiskām konvencijām:

1. Bernes konvencija par literāro un mākslas darbu aizsardzību (turpmāk Bernes konvencija). Bernes konvencijai Latvija ir pievienojusies 1995.gada 1.augustā un tā attiecas uz autortiesībām. Ar šo konvenciju tiek nostiprināti tādi pamatprincipi kā nacionālā režīma princips, aizsardzības princips un aizsardzības neatkarības princips. Tā satur arī virkni noteikumu, kas nosaka minimālās aizsardzības prasības, ka arī speciālus nosacījumus attīstības valstīm.⁶

2. Romas konvencija par izpildītāju, fonogrammu producentu un raidorganizāciju tiesību aizsardzību (turpmāk Romas konvencija).

Romas konvencijai Latvija pievienojās 1998.gada 1.oktobrī. (Romas konvencija par izpildītāju, fonogrammu producentu un raidorganizāciju tiesību aizsardzību, 1998) Romas konvencija paredz izpildītāju tiesības uz viņu priekšnesumiem, fonogrammu producentu tiesības uz viņu radītajām fonogrammām un raidorganizāciju tiesības uz raidījumiem.⁷

3. Ženēvas konvencija par fonogrammu producentu aizsardzību pret neatļautu viņu fonogrammu pavairošanu.

Šīs konvencijas būtība ir nevis atvēlēt fonogrammu producentiem noteiktas tiesības, bet gan pasargāt pašus producentus no viņu fonogrammu neatļautu reproducēšanu, importēšanu un komerciālu izplatīšanu.⁸

4. Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) līgums par autortiesībām.

Lai pastiprinātu autortiesību aizsardzību starptautiskajā līmenī, tika izstrādāts un 1996.gada 20.decembrī Ženēvā apstiprināts WIPO līgums, kas stājās spēkā 2002.gada 6.martā. Šis līgums paplašina autoru tiesības un ir vairāk orientēts uz darbu aizsardzību internetā un digitālajā vidē.

5. WIPO līgums par interpretāciju, izpildījumu un fonogrammu producentu tiesību aizsardzību. Stājies spēkā 2002.gada 20.maijā un pastiprina tieši blakustiesību aizsardzību.

6. Pasaules tirdzniecības organizācijas līgums par intelektuālā īpašuma aspektiem, kas saistīti ar tirdzniecību (turpmāk TRIPS līgums).

TRIPS līgumam Latvija ir pievienojusies 1994.gada 15.aprīlī. TRIPS līgumā ir ietvertas vienotas prasības uz valstīm, kas ir pievienojušās Pasaules Tirdzniecības organizācijai. TRIPS līgums ietver

⁶ Bernes konvencija par literāro un mākslas darbu aizsardzību. Pieņemts 09.09.1886. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 21.02.2003.

⁷ Par Romas konvenciju par izpildītāju, fonogrammu producentu un raidorganizāciju tiesību aizsardzību. Pieņemts: 12.03.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 31.03.1998

⁸ Par konvenciju par fonogrammu producentu aizsardzību pret neatļautu viņu fonogrammu pavairošanu. Pieņemts: 24.03.1997. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 08.04.1997.

jau iepriekš minētajās Parīzes un Bernes, Eiropas konvencijās fundamentālākos intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības pamatprincipus, ka arī nosaka intelektuālā īpašuma tiesību pieejamības, darbības sfēru un izmantošanas standartus, tiesību realizācijas nodrošināšanas noteikumus un procedūras tiesiskās aizsardzības līdzekļus un strīdu izšķiršanas procedūras. TRIPS līgums šobrīd ir visaptverošākais starptautiskais līgums, kas regulē intelektuālā īpašuma tiesības un visplašāk pielietotais, jo šim līgumam ir pievienojušās 161 pasaules valstis⁹ un tas ietver autortiesības, blakustiesības, rūpnieciskā īpašuma tiesības un patenttiesības.

Tā kā kopš 2004.gada 1.maija Latvija ir arī Eiropas Savienības dalībvalsts, tad ES direktīvas ir kļuvušas arī par Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļu. Autortiesību likums ir saskaņots ar ES direktīvām:

1. Direktīva Nr.91/250, kas attiecas uz datorprogrammu aizsardzību¹⁰;
2. Direktīva Nr.92/100 – attiecas uz autortiesību objektu nomu/īri un patapinājumu¹¹;
3. Direktīva Nr.93/83, kas koordinē jautājumus par darbu un blakustiesību objektu izplatīšanu ar kabeļiem un raidīšanu ar satelītu palīdzību¹²;
4. Direktīva Nr. 93/98 – par mantisko autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņu harmonizēšanu Eiropas Savienībā¹³;
5. Direktīva Nr. 96/9- par datu bāzu juridisko aizsardzību¹⁴;
6. Direktīva Nr.2001/29 – par autortiesību un blakustiesību aspektu harmonizēšanu informācijas sabiedrībā¹⁵;
7. Direktīva Nr. 2004/48- par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu.¹⁶

Saistībā ar to, ka Eiropas Savienības direktīvas ir saistošas Eiropas Savienības valstīm un direktīvās reglamentētajiem noteikumiem ir obligāts ieviešanas raksturs, tad varam secināt, ka direktīva ir pietiekoši spēcīgs instruments cīņā pret intelektuālā īpašuma, tai skaitā arī

⁹ WTO Members and Observers, (2015) Iegūts 19.09.2015. no:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

¹⁰ Padomes direktīva 91/250/EEK par datorprogrammu tiesisko aizsardzību. Pieņemts: 14.05.1991 . Publicēts: Eiropas savienības oficiālais vēstnesis. 17.5.1991.

¹¹ Padomes direktīva 92/100/EEK par nomas tiesībām un patapinājuma tiesībām, un dažām blakustiesībām, kas attiecas uz autortiesībām intelektuālā īpašuma jomā Pieņemts: 19.11.1992 . Publicēts: Eiropas savienības oficiālais vēstnesis. 27.11.1992.

¹² Padomes direktīva 93/83/EEK par dažu noteikumu saskaņošanu attiecībā uz autortiesībām un blakustiesībām, kas piemērojamas satelītu apraidei un kabeļu retranslācijai. Pieņemts: 27.09.1993 . Publicēts: Eiropas savienības oficiālais vēstnesis. 06.10.1993.

¹³ Padomes direktīva 93/98/EEK par par autortiesību un dažu blakustiesību aizsardzības termiņu saskaņošanu. Pieņemts: 29.10.1993 . Publicēts: Eiropas savienības oficiālais vēstnesis. 24.11.1993.

¹⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 96/9/EEK par datubāzu tiesisko aizsardzību. Pieņemts: 11.03.1996 . Publicēts: Eiropas savienības oficiālais vēstnesis. 27.03.1996.

¹⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 96/9/EEK par dažu autortiesību un blakustiesību aspektu saskaņošanu informācijas sabiedrībā. Pieņemts: 22.05.2001. Publicēts: Eiropas savienības oficiālais vēstnesis. 22.06.2001.

¹⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2004/48/EK par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu. Pieņemts: 29.04.2004. Publicēts: 30.4.2004. Eiropas savienības oficiālais vēstnesis.

autortiesību pārkāpumiem. Kā arī tas sekmē vienota, pilnīga un harmonizēta tiesiskā regulējuma ieviešanu visā Eiropā.

Autortiesības Latvijā šobrīd regulē 2000.gada 6.aprīlī pieņemtais un 2000.gada 11.maijā izsludinātais "Autortiesību likums". Bet par autortiesību aizsardzības sākumu Latvijas teritorijā var uzskatīt 1911.gada 20.martu, kad tika pieņemts Krievijas likumu kopojums "Likums par autora tiesībām". Kopš tā laika ir tikuši pieņemti vairāki likumi, par pamatu ņemot sava laika politiskos, tiesību un tehnoloģiju attīstības aspektus:

1. 1937. gads – "Autora tiesību likums";
2. 1963. gads - LPSR Civilkodeksa sadaļa "Autortiesības";
3. 1993. gads – likums "Par autortiesībām un blakustiesībām";
4. Un visbeidzot 2000. gads – spēkā esošais " Autortiesību likums" .¹⁷

Autortiesību likumā ir atrodami arī svarīgākajos starptautiskajos tiesību aktos, kuriem Latvija ir pievienojusies. Atšķirībā no iepriekšējiem pieņemtajiem likumiem Autortiesību likums atzīst un aizsargā visus darbus un visus tiesību īpašniekus, kas bauda aizsardzību starptautiskā līmenī. Autortiesību likums definē darbus kā „autora radošās darbības rezultātu literatūras, zinātnes vai mākslas jomā neatkarīgi no tā izpausmes veida, formas un vērtības”. Autortiesību piederības apliecināšanai nav nepieciešama reģistrācija, darba speciala noformēšana vai kādu citu formalitāšu ievērošana. Autortiesību likums aizsargā arī blakustiesības. Savukārt Civilprocesa likuma 30.² nodaļā „Lietas par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem un aizsardzību” ir noteikti pagaidu aizsardzības līdzekļu veidi, to piemērošanas kārtība, kā arī nodrošinātas tiesības uz informāciju.

3. Autortiesību aizsardzības mehānisms Latvijā

Lai labāk izprastu autortiesību, tai skaitā arī ar nometņu organizēšanu saistīto, aizsardzības mehānismu Latvijā, šajā sadaļā apskatīsim gan autora tiesības attiecībā uz darbu, gan autoru radīto darbu izmantošanas kārtību, ko nosaka normatīvie akti. Atsevišķa sadaļa veltīta arī apskatam par valsts institūcijām autortiesību aizsardzības jomā un nevalstiskām organizācijām - mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijām Latvijā.

3.1. Autora tiesības attiecībā uz tā darbu

Autora tiesībām ir gan personisku, gan arī mantisku tiesību raksturs. Pie tam personiskās tiesības ir neatsavināmas. Personiskās tiesības ļauj autoram lemt par darba izziņošanu, tās ir tiesības uz darba atsaukšanu vai darba izmantošanas pārtraukšanu. Pie tam Latvijas Autortiesību

¹⁷ Autortiesību un ar tām saistīto nozaru ekonomiskais ieguldījums Latvijā (2005). Rīga: Latvijas Republikas Kultūras Ministrija. 8.lpp.

likums pie autortiesībām pieskaita arī pašu autorību – tiesības tikt atzītam par autoru. Savukārt mantiskās tiesības nosaka, ka autoram ir absolūtas tiesības atļaut vai arī aizliegt citām personām izmantot savu darbu. Kā arī autoram ir tiesības gūt labumu par viņa darba izmantošanu.

Biežāk sastopamie autora darbu piemēri ir šādi:

1. literārie darbi (dzejoļi, runas, scenāriji, romāni, apraksti, datorprogrammas u.c.);
2. muzikālie darbi ar tekstu vai bez tā;
3. zīmējumi, glezniecības, tēlniecības un grafikas darbi;
4. lietišķās mākslas un dizaina darbi;
5. fotogrāfijas;
6. dramatiskie, muzikāli dramatiskie darbi un audiovizuālie darbi;
7. horeogrāfiskie darbi un pantomīmas;
8. celtnu, būvju, arhitektūras darbu skices un projekti, dārzu un parku projekti, kā arī pilnīgi vai daļēji uzceltas būves un realizētie pilsēt būvniecības vai ainavu objekti;
9. ģeogrāfiskās kartes, plāni, skices u.c.¹⁸

Vēsturiski literārie darbi bija pirmais darbu veids, kurus aizsargāja autortiesības. Pasaulē jau 18.gadsimta sākumā ir pastāvējuši normatīvie akti, kas vērsti uz šāda veida darbu aizsardzību. Tomēr iepazīstoties ar Latvijas Republikas Autortiesību likumu, kā arī Bernes konvenciju, varam secināt, ka šajos normatīvajos aktos konkrēta literāro darbu definīcija netiek sniegta. Latvijas Autortiesību likumā tiek sniegts tikai literāro darbu uzskaitījums: grāmatas, brošūras, runas, datorprogrammas, lekcijas, aicinājumi, ziņojumi, sprediķi un citi līdzīga veida darbi. Autortiesību likumā dramatiskie un muzikālie darbi, scenāriji un audiovizuālo darbu literārie projekti tiek izdalīti atsevišķi.

Saskaņā ar Eiropas autortiesību koncepciju autorība ir spēkā bez tās reģistrācijas. Lai iegūtu autora tiesības, personai īpaši nav jāveic speciālas darbības. Autoram nav nepieciešams reģistrēt radīto darbu vai arī to noformēt kaut kādā īpašā veidā. Pie tam būtisks ir fakts, ka autortiesības pieder darba radītājam sākot no brīža, kad konkrētais darbs ir uzsākts radīt, neatkarīgi no tā, vai darbs ir pabeigts vai arī nē (piemēram, iesākts zīmējums, skice, skulptūra vai stāsts u.c.). Tomēr ir jāatceras, ka darbs, kas pastāv tikai idejas formā autora apziņā, līdz tā objektivizēšanai nav aizsargājams. Kā teikts Autortiesību likuma 6.panta 5.apakšpunktā, tad autortiesības aizsargā darbu, nevis ideju.

Svarīgi ir piezīmēt, ka tā kā autortiesības aizsargā radošās darbības rezultātu, tad autors var būt tikai fiziska persona. Autoram attiecībā uz savu radīto darbu ir neatsavināmas personiskās tiesības uz:

¹⁸ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 4.pants.

1. autorību, kas nozīmē, ka viņam ir tiesības tikt atzītam par konkrētā darba autoru;
2. vārdu- tiesības, ka viņa vārds būtu pienācīgi norādīts visās kopijās un jebkurā ar viņa darbu saistītā publiskā pasākumā. Bet autors pēc savas vēlmes var rīkoties arī tieši pretēji un pieprasīt pseidonīma lietošanu vai pat anonimitāti;
3. darba neaizskaramību - tiesības atļaut vai aizliegt izdarīt jebkādas izmaiņas vai papildinājumus gan viņa darbā, gan tā nosaukumā, u.c.

Likumā noteiktās autora mantiskās tiesības nosaka, ka, izņemot likumā noteiktus speciālos gadījumus, tikai pats autors personiski var atļaut vai arī neatļaut izmantot savu darbu, kā arī viņam ir tiesības prasīt vai arī neprasīt atlīdzību par viņa darba izmantošanu. Svarīgi ir atzīmēt faktu, ka autora dzīves laikā tiesības uz viņa darbu nevar pāriet vai tikt nodotas citai personai.

Lai autors apliecinātu, ka tieši viņš ir radījis konkrēto darbu, izmanto autortiesību aizsardzības zīmi:

1. burtu “c” aplīti – ©;
2. autora vārdu (nosaukumu);
3. darba pirmpublicējuma gadu.¹⁹

Nekāda speciāla reģistrācija, noformēšana vai citu formalitāšu ievērošana nav nepieciešama (atšķirībā no rūpnieciskā īpašuma tiesību apliecināšanas, piemēram, patentiem, kuri tiek reģistrēti).

Papildu garantijas autortiesību pierādīšanai:

1. ar darba radīšanu saistīto dokumentāciju var nodot notāram;
2. nosūtīt to sev pa pastu ierakstītā un apdrošinātā vēstulē un glabāt neatvērtu.

Attiecībā uz autora tiesībām jāpiebilst, ka ir gadījumi, kad tās iegūst nevis jaunrades rezultātā, bet noslēdzot darījumu ar darba autoru. Šajā gadījumā varam runāt tikai par autora mantiskajām tiesībām, kuras attiecas uz autora darba devēja tiesībām uz autora darbu. Latvijas Autortiesību likumā 12.panta 1.daļā ir noteikts, ka “ja autors, būdams darba attiecībās ar darba devēju, ir radījis darbu, pildot darba pienākumus, personiskās un mantiskās tiesības uz šo darbu pieder autoram. Autora mantiskās tiesības atbilstoši līgumam var nodot darba devējam”.²⁰

3.2. Autora radīto darbu izmantošanas kārtība

Saskaņā ar Latvijas Autortiesību likumu, lai iegūtu darba izmantošanas tiesības, darba izmantotājiem attiecībā uz katru darba izmantošanas veidu un katru darba izmantošanas reizi jāsaņem autortiesību subjekta atļauja. Un ir aizliegts izmantot darbus, ja nav saņemta autortiesību

¹⁹ Lielkalns, A., Paklone, I., Sosnovska, A., Tola, K. Autortiesības (1997). Rīga: Izdevniecība AGB. 52.lpp.

²⁰ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 12.pants.

subjekta atļauja, izņemot likumā noteiktos gadījumus. Autortiesību subjekta atļauja tiek izsniegta gan licences līguma, gan licences veidā.

Radot darbu un atļaujot to izmantot citiem, autors izsniedz licenci. Licence nozīmē atļauju lietot konkrēto darbu, kā arī ir konkrēti darba izmantošanas noteikumi. Licences līgums dod atļauju darba izmantotājam izmantot darbu, kā arī tajā autors nosaka, kā darbu drīkst izmantot, kādi noteikumi, ierobežojumi jāievēro, kāds ir atlīdzības lielums un tā izmaksāšanas kārtība un termiņi. Parasti autora radītos darbus drīkst izmantot, samaksājot autoram vai viņa tiesību pārstāvim (piemēram, autortiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijai) autora noteikto atlīdzību.

Tāpēc lai saņemtu tiesību objekta izmantošanas atļauju, vispirms ir jāsaprot, kurš ir īstais tiesību subjekts, kas šādu atļauju var dot. Jāatceras, ka daudzi darbu vai blakustiesību objektu izmantošanas veidi tiek administrēti tikai kolektīvi, tāpēc vispirms ieteicams vērsties pie attiecīgās mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijas. Pat gadījumā, ja mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija konkrētajā gadījumā nebūs pilnvarota izsniegt licenci attiecīgā tiesību objekta izmantošanai iecerētajā veidā, iespējams, ka mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijas rīcībā būs informācija, kur meklēt personu, kas ir tiesīga šādu licenci izdot.²¹

Latvijā autortiesības uz darbu saglabājas 70 gadus pēc autora nāves. Autoriem, kuru darbi Latvijā bija aizliegti vai kuru izmantošana no 1940.gada jūnija līdz 1990.gada maijam bija ierobežota, no autortiesību noilguma termiņa tiek atskaitīti aizlieguma vai ierobežojuma gadi.

Tomēr gan autoriem, gan arī darbu izmantotājiem ir svarīgi zināt, ka Autortiesību likumā ir atrunāti arī noteikti gadījumi, kas paredz darba izmantošanu bez autora piekrišanas un atlīdzības. Autortiesību ierobežojumi, kas noteikti arī Latvijas Autortiesību likuma 19.pantā, ir viens no strīdīgākajiem jautājumiem moderno autortiesību attīstībā. Šī problēma kļūst arvien ar katru gadu aktuālāka, pateicoties dažādu jauno tehnoloģiju un interneta attīstībai, kas piedāvā arvien jaunas vienkāršas iespējas oriģināldarbu kopēšanā un izplatīšanā.²²

Autortiesību ierobežojumi nosaka, kādos gadījumos personām ir tiesības lietot autora darbu bez autora piekrišanas un pat bez atlīdzības.

Obligāti norādot izmantotā darba nosaukumu un autora vārdu, darbu drīkst izmantot bez atlīdzības:

1. izglītības, pētniecības un zinātniskos nolūkos;
2. rakstot kritiku;
3. ziņu raidījumos un aktuālo notikumu apskatos;

²¹ Skaidrojums par autortiesību un blakustiesību objektu Izmantošanu mācību procesā. Metodiskais materiāls pedagogiem. Zvērinātu advokātu biroja "Eversheds Bitāns" skaidrojums par autortiesību un blakustiesību objektu izmantošanu mācību procesā, kā arī atbildes uz VISC iesūtītajiem jautājumiem. Iegūts 01.10.2015. no http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/skaidrojums_par_autortiesibam.pdf

²² Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 19.pants.

4. publicēt avīzēs vai raidīt (internetā, radio, TV) publiski teiktas politiskas runas un aicinājumus;
5. fiksēt, publiskot un publicēt aktuālos notikumus fotogrāfijas darbos;
6. reproducēt (pavairot), lai to varētu izmantot redzes vai dzirdes invalīdi;
7. reproducēt (pavairot) vienā eksemplārā nekomerciālos nolūkos (bez mērķa gūt peļņu)
8. bibliotēku un arhīvu vajadzībām vērtīgu eksemplāru saglabāšanai;
9. reproducēt tiesvedības mērķiem;
10. parodēt vai kariķēt.

Publiski pieejama vai izstādīta darba, piemēram, arhitektūras, fotogrāfijas, vizuālās mākslas, dizaina vai lietišķās mākslas darba attēlojumu drīkst izmantot personiskām vajadzībām, informācijai ziņu raidījumos vai aktuālo notikumu apskatos vai ietvert darbos nekomerciālā nolūkā (bez mērķa gūt peļņu).

Savukārt Autortiesību likuma 20.pants nosaka, ka, izmantojot darbu informatīviem mērķiem, obligāti jānorāda izmantotā darba nosaukums un autora vārds. Ar darba izmantošanu informatīviem mērķiem tiek saprasts publiskotu un publicētu darbu citēšanu vai fragmentu izmantošanu zinātniskos, pētnieciskos un tamlīdzīgos nolūkos, publisku runu publicēšanu un raidīšanu, kā arī aktuālu notikumu fiksēšanu un publiskošanu fotogrāfijas darbos.²³

Bet ar likuma 21.pantā minēto darbu izmantošanu izglītības un pētniecības mērķiem tiek saprasts publicētu darbu vai to fragmentu izmantošana izglītības standartiem atbilstošās mācību grāmatās, radio un televīzijas raidījumos, audiovizuālos darbos, vizuālos uzskates līdzekļos un citos līdzīgos darbos, kuri tiek speciāli radīti un izmantoti izglītības un pētniecības iestādēs nepastarpinātā mācību un pētniecības procesā to darbības mērķim atbilstošā apjomā nekomerciālos nolūkos.²⁴

Saskaņā ar Autortiesību likuma 26.pantu bez autora piekrišanas un atļaušanas autoram atļauts publiski izpildīt darbu “izglītības programmas īstenošanas ietvaros mācību procesam atbilstošā apjomā nekomerciālam nolūkam obligāti norādot izmantotā darba nosaukumu un autora vārdu un ievērojot nosacījumu, ka darbs tiek publiski izpildīts auditorijai, kurā ir tikai pedagogi, izglītojamie vai personas, kas tieši saistītas ar attiecīgās izglītības programmas īstenošanu”.²⁵

Izanalizējot likumā noteikto autortiesību ierobežojumus, varam secināt, ka viens no visvairāk interpretējamiem ir 21.pants, kurā tiek minēts termins “nepastarpināts mācību process.”

²³ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 20.pants.

²⁴ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 22.pants.

²⁵ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 26.pants.

Izskatot Latvijas normatīvos aktus, diemžēl nevienā no tiem nav atrodams “nepastarpināta mācību procesa” skaidrojums, kas savukārt var radīt gadījumus šī jēdziena plašai interpretācijai atbilstoši katras ieinteresētās puses vajadzībām un nolūkiem.

3.3. Valsts institūcijas autortiesību aizsardzības jomā Latvijā

Kopumā Latvijā intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība nav tikai vienas valsts institūcijas kompetencē, bet gan ir vairākas valsts institūcijas, kas ir iesaistītas intelektuālā īpašuma un tā aizsardzības nodrošināšanas jomā:

1. Tieslietu ministrija (Patentu valdes kompetencē ir sekojošas rūpnieciskā īpašuma tiesības: preču zīmes; dizainparaugi; izgudrojumi; pusvadītāju izstrādājumu topogrāfijas; ģeogrāfiskās izcelsmes norādes)²⁶.
2. Kultūras ministrija (kompetencē ir autortiesības un blakustiesības).²⁷
3. Zemkopības ministrija (kompetencē ir augu šķirnes; pārtikas un lauksaimniecības produktu ģeogrāfiskās norādes).²⁸
4. Iekšlietu ministrija (kompetencē ir darbs ar pārkāpumiem intelektuālā īpašuma jomā; galvenokārt iesaistīta Ekonomikas policijas pārvaldes Intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības nodaļa).²⁹
5. Ekonomikas ministrija (kompetencē ir negodīgas konkurences jautājumi, inovācijas politikas izstrāde un īstenošana, nacionālo interešu pārstāvēšana Eiropas Savienības ekonomiskajās attiecībā ar trešajām valstīm ar tirdzniecību saistībā intelektuālā īpašuma jomā).³⁰
6. Finanšu ministrija (Valsts ieņēmumu dienests): Galvenās muitas pārvaldes Muitas noteikumu pārkāpumu novēršanas daļas Intelektuālā īpašuma aizsardzības nodaļa (veic tiesību īpašnieku pieteikumu muitas iestādēm apstrādi u. c.), VID teritoriālās muitas iestādes (veic viltoto preču aizturēšanu u. c.), VID Muitas kriminālpārvalde (veic izlūkošanu, novērtē riskus u.c.).³¹
7. Izglītības un zinātnes ministrija (kompetence - izglītošanas pasākumi par intelektuālā īpašuma jomu izglītības iestādēs).³²

²⁶ Patentu likums. Pieņemts: 15.02.2007. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 27.02.2007., Nr. 34 (36210), Pēdējie grozījumi 11.12. 2014.

²⁷ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014.

²⁸ Augu aizsardzības likums. Pieņemts 17.12.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 30.12.1998. Pēdējie grozījumi 02.11.2011.

²⁹ Policijas jaunajai intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības nodaļai vērienīgi plāni. Latvijas vēstneša portāls. Iegūts 27.12.2015. no <http://www.lvportals.lv/visi/preses-relizes/105630-policijas-jaunajai-intelektuala-ipasuma-tiesibu-aizsardzibas-nodalai-verienigi-plani/&show=coment>

³⁰ Ekonomikas ministrijas nolikums. Pieņemts 23.03.2010. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 26.03.2010. Nr. 49 (4241).

³¹ Intelektuālā īpašuma aizsardzība. (2016). Valsts ieņēmumu dienesta mājas lapa. Iegūts 10.01.2016. no <https://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=9&id=996&hl=1>

³² Valsts institūciju kompetenču sadalījums intelektuālā īpašuma tiesību jomā. Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas mājas lapa. Iegūts 01.11.2015. no <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/-lv-noderigi-i-ipasums-html#ikompetencu>

8. Ārlietu ministrija (kompetencē ir sadarbība ar ārvalstīm, ievērojot, ka intelektuālā īpašuma jautājumi risināti daudzos starptautiskos dokumentos, kā arī ievērojot šo jautājumu aktualitāti starptautiskā sfērā).

9. Satiksmes ministrija (kompetencē ir jautājumi, kas saistīti ar domēniem, serveriem un lejupielādēm; elektroniskās pārvaldes un informācijas tehnoloģiju joma).

10. Prokuratūra (intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība saistībā ar tiesību pārkāpumiem).

11. Tiesa (intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība saistībā ar tiesību pārkāpumiem).³³

Saistībā ar autortiesībām, no visām augstāk minētajām iestādēm vispirms ir jāmin Kultūras Ministrija, kuras kompetencē ir autortiesības un blakustiesības. Bet ar autortiesību, tai skaitā arī blakustiesību praktisko aizsardzību Latvijā ir atbildīga Iekšlietu ministrija, galvenokārt Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes Kibernoziegumu apkarošanas un intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības nodaļa. Autortiesību aizsardzības procesā ir iesaistīta arī Valsts ieņēmumu dienesta Galvenās muitas pārvaldes Intelektuālā īpašuma aizsardzības nodaļa, kura izvērtē tiesību īpašnieku pieteikumus par iespējamām viņu tiesību pārkāpumiem un koordinē VID teritoriālo muitas iestāžu darbu visā Latvijas teritorijā cīņā pret viltotu un pirātisku preču izplatīšanu.

Ņemot vērā intelektuālā īpašuma tiesību kompetences sadrumstalotību, radās nepieciešamība izveidot vienotu institūciju, tāpēc kopš 2006.gada Latvijā darbojas arī Intelektuālā īpašuma padome. Padome sastāv no intelektuālo īpašumu aizsardzībā iesaistīto ministriju valsts sekretāriem, Ģenerālprokurora un Augstākās tiesas priekšsēdētāja. Intelektuālās īpašuma padomes darbības mērķis ir koordinēt un sekmēt Latvijas valsts pārvaldes iestāžu darbību autortiesību un blakustiesību, datu bāzu aizsardzības, preču zīmju un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu, patentu, dizainparaugu, augu šķirņu aizsardzības un pusvadītāju izstrādājumu topogrāfijas jomā. Kā arī pastāv Intelektuālā īpašuma ekspertu grupa, kurā ir gan valsts institūciju, gan nevalstisko organizāciju pārstāvji un kuras darbības mērķis ir nodrošināt aktuālu autortiesību, blakustiesību un citu intelektuālā īpašuma tiesību jautājumu apspriešanu pirms to izskatīšanas Intelektuālā īpašuma padomē.³⁴

³³ Valsts institūciju kompetenču sadalījums intelektuālā īpašuma tiesību jomā. Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas mājas lapa. Iegūts 01.11.2015. no <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/-lv-noderigi-i-ipasums-html#ikompetencu>

³⁴ Institūcijas. Kultūras ministrijas mājas lapa. Iegūts 15.09.2015. no http://www.km.gov.lv/lv/nozares_info/autor/autor_institucija.html

3.4. Mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijas Latvijā

Atbilstoši Autortiesību likuma 63.pantam autortiesību un blakustiesību subjektu mantisko tiesību aizsardzību, ja šīs tiesības nevar nodrošināt individuālā kārtā vai šāda aizsardzība ir apgrūtināta, veic mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija.³⁵

Autoru mantisko tiesību kolektīvais pārvaldījums ir saistīts ar realitāti – autoriem nav iespēju pašiem pilnībā kontrolēt viņu darbu izmantošanu. Mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija ir pašu autoru dibināta bezpeļņas organizācija, kura veic autoru mantisko tiesību kolektīvu administrēšanu un autortiesību aizsardzību, ja norādītās tiesības nevar nodrošināt individuālā kārtā vai šāda aizsardzība ir apgrūtināta. Organizācija pilnvaras autoru pārstāvniecībai no savas valsts autoriem iegūst uz rakstveida vienošanās (līguma) pamata, bet ārvalstu autorus savā teritorijā pārstāv saskaņā ar līgumiem, kas slēgti ar analogām organizācijām citās valstīs. Savā darbībā autortiesību organizācija pārstāv autoru tiesības un likumīgās intereses un pilda šādas funkcijas: izsniedz autoru darbu izmantotājiem licences par to tiesību izmantošanu, ar kuru pārvaldījumu organizācija nodarbojas, un slēdz līgumus ar autoru darbu izmantotājiem; vienojas par autoratlīdzības lielumu; veic licencēs un līgumos paredzētās autoratlīdzības iekasēšanu, sadalīšanu un izmaksu autoriem; veic citas darbības saskaņā ar autoru pilnvarojumu.

Latvijā autoru mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija ir Latvijas autoru biedrība “Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūra/ Latvijas Autoru apvienība” (turpmāk AKKA/LAA), kas apvieno dažādus autorus, kuri kopā, kolektīvā pārvaldījumā īsteno savas mantiskās tiesības un veido efektīvu sadarbību starp autoriem un viņu darbu izmantotājiem, lai nodrošinātu darbu izmantotājiem ērtu iespēju likumīgi izmantot autoru darbus un autoriem saņemt par to autoratlīdzību. Biedrība ir nevalstiska organizācija, un tās darbību vada pašu autoru vēlēta padome. AKKA/LAA ir multirepertuāra autortiesību organizācija – tā pārstāv muzikālo, literāro, dramatisko, vizuālo un audiovizuālo darbu repertuārus. AKKA/LAA ir noslēgusi līgumus ar ievērojamu daļu pasaules valstu kolektīvā pārvaldījuma organizācijām un šobrīd pārstāv vairāk nekā 5000 Latvijas autoru un vairāk nekā četrus miljonus ārvalstu autoru un administrē viņu tiesības mūsu valstī.³⁶

Otra organizācija ir biedrība „Latvijas Izpildītāju un producentu apvienība” (turpmāk LaIPA), kas ir kolektīvā pārvaldījuma organizācija, kurā apvienojušies pašmāju un ārvalstu izpildītāji un fonogrammu producenti, lai iestātos par savām tiesībām un saņemtu taisnīgu atlīdzību no fonogrammu izmantotājiem. LaIPA ir ārvalstīs atzīta kolektīvā

³⁵ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 63.pants.

³⁶ Autoru biedrība AKKA/LAA. AKKA/LAA mājas lapa. Iegūts 02.10.2015. no <http://www.akka-laa.lv/>

pārvaldījuma organizācija, kas darbojas starptautisku blakustiesību organizāciju tīklā, tādējādi biedrība ir pilnvarota pārstāvēt vispasaules izpildītāju un producentu mantiskās tiesības. Saskaņā ar LR Kultūras ministrijas izsniegtajām atļaujām LaIPA administrē publiskos izpildījumus (veikali, restorāni, viesnīcas, pasākumi), raidīšanu radio un TV, retranslēšanu pa kabeļiem, reproducēšanu un raidīšanu internetā.³⁷

Biedrība, kas pārstāv izpildītāju – aktieru blakustiesības ir Latvijas Profesionālo aktieru apvienība (turpmāk LaPAA), kas gan realizē aktieru mantisko tiesību pārvaldījumu, gan sniedz saviem biedriem arī juridiskas konsultācijas.³⁸

Latvijas Kinoproducentu asociācija (turpmāk LKPA) ir filmu producentu dibināta biedrība, kas pārstāv 29 Latvijas kino producentus. LKPA ir saņēmusi Kultūras ministrijas atļauju veikt filmu producentu mantisko tiesību kolektīvo pārvaldījumu attiecībā uz reproducēšanu personiskām vajadzībām.

Savukārt Latvijas Skaņu ierakstu producentu, izdevēju un izplatītāju apvienība (LaMPA) pārstāv legālo mūzikas ierakstu izdevēju un izplatītāju intereses un cīnās pret mūzikas ierakstu pirātismu.³⁹

Noslēgumā varam secināt, ka Latvijā autortiesību aizsardzība ir vairāku valsts institūciju kompetencē, kā arī pastāv vairākas sabiedriskas organizācijas, kas pārstāv dažādu jomu autoru tiesības. Līdz ar to tieši mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju efektīva vai neefektīva darbība ietekmē šo jomu kopumā.

4. Autortiesību ievērošana bērnu nometņu organizēšanā

Bērnu nometņu organizēšanas un realizēšanas procesā gan nometnes organizētājam, gan nometnes vadītājam ir jābūt informētam un zinošam, kādās situācijās un gadījumos arī uz viņiem varētu attiekties autortiesības regulējošie normatīvie akti – gan kā uz autoru darbu izmantotājiem, gan arī darbu radītājiem.

4.1. Literāro darbu un dramaturģijas darbu izmantošana

Lai izveidotu interesantu un saistošu nometnes saturu un nodarbības, ir gadījumi, kad nometnes leģendas vai sižeta izveidē, kā arī nometnes nodarbību realizācijā tiek izmantoti jau gatavi literārie vai dramaturģijas darbi. Tāpēc pamatoti rodas jautājums, vai un kādos gadījumos maksājot vai nemaksājot autoratlīdzību tiek vai arī netiek pārkāpts Autortiesību likums.

³⁷ Par LAIPA. LaIPA mājas lapa. Iegūts 02.10.2015. no http://www.laipa.org/lat/kas_ir_laipa/

³⁸ Latvijas Profesionālo aktieru apvienība. Iegūts 02.10.2015. no <http://www.aktieris.lv/>

³⁹ Nevalstiskās organizācijas. Kultūras ministrijas mājas lapa. Iegūts 15.09.2015. no http://www.km.gov.lv/lv/nozares_info/autor/autor_institucija.html

Autortiesību likumā ir iekļauti divi panti (Autortiesību likuma 21.pants un 26.pants), kuros ir noteikta darbu izmantošana izglītības mērķiem. Uzmanība noteikti jāpievērš faktam, ka abi izņēmumi attiecas nepastarpināti un vienīgi uz izglītības iestādēm, tāpēc uz šo izņēmumu savā darbībā nevar paļauties citas iestādes vai institūcijas, kas neietilpst šajā kategorijā. Saskaņā ar Izglītības likumu "izglītības iestāde ir valsts, pašvaldību, valsts augstskolu vai citu juridisko vai fizisko personu dibināta iestāde, kuras uzdevums ir izglītības programmu īstenošana, vai komercsabiedrība, kuram izglītības programmu īstenošana ir viens no darbības veidiem".⁴⁰ Kā arī iepriekšminētie izņēmumi attiecas tikai un vienīgi uz darbu izmantošanu nepastarpinātā mācību procesā. Parasti ar jēdzienu „mācību process” saprot zināšanu vai pieredzes nodošanu citiem. Domājams, ka tas aptver mācību procesu visos līmeņos, ieskaitot arī pirmskolas mācību procesu. Tomēr šis izņēmums attiecināms tikai uz mācību procesu izglītības iestādēs un nevis vispārēju izglītošanos.

Saskaņā ar Ministru Kabineta noteikumu Nr. 981 "Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība" 6.punktu kurā ir noteikts, ka nometni ir tiesības organizēt gan valsts un pašvaldību institūcijai, gan juridiskai personai, gan fiziskai personai, ja tā normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir reģistrēta komercreģistrā kā individuālais komersants vai saimnieciskās darbības veicējs⁴¹, varam secināt, ka Ministru kabineta noteikumi nenosaka, ka nometnes organizētājs var būt tikai izglītības iestāde, kas ļauj secināt, ka ne uz visiem nometnes organizatoriem var tikt attiecināms Autortiesību likumā minētais izņēmums. Pie tam jāpiebilst, ka iepriekšminētie izņēmumi attiecas tikai un vienīgi uz gadījumiem, kad darbs vai blakustiesību objekts tiek izmantots nekomerciālā nolūkā. Un ļoti svarīgi ir ievērot, ka jebkurā gadījumā obligāti ir jānorāda autora vārds un avots (darba nosaukums, izdevējs vai cits resurss, no kurienes darbs ir ņemts).

Arī Latvijā ik pa laikam ir sastopamas situācijas, kad nometnes nosaukumā vai arī leģendā un sižetā ir izmantoti jau citu autoru radīti bērniem populāri grāmatu vai filmu varoņi. Autortiesību likuma 20.panta pirmās daļas 1.apakšpunkts nosaka, ka „atļauts reproducēt publiskotus un publicētus darbus citātu un fragmentu veidā zinātniskos, pētniecības, polemiskos un kritiskos nolūkos”.⁴² Līdz ar to varam secināt, ka cita autora radīta tēla izmantošana visā nometnes realizācijas gaitā visdrīzāk neatbilst nevienam no iepriekš minētajiem nolūkiem. Tāpēc visticamāk būs jāsaņem attiecīgo tiesību subjektu piekrišana. Šaubu gadījumā ieteicams sazināties

⁴⁰ Izglītības likums. Pieņemts 29.10.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 343/344, 17.11.1998. 1.pants.

⁴¹ Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība. Pieņemts 01.09.2009.. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 04.09.2009. 6.pants.

⁴² Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 20.pants.

ar atbilstošo mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju, kura pārstāv autoru tiesības un kura atkarībā no paredzētā darba izmantošanas veida ieteiks, kā rīkoties tālāk.

4.2. Skaņu ierakstu izmantošana

Tikpat aktuālā kā literāro darbu un dramaturģijas darbu izmantošana nometnē ir arī skaņu ierakstu izmantošanas jautājums. Visbiežāk nometnes realizācija gandrīz nav iedomājama bez jebkāda veida mūzikas izmantošanas – vai nu tad būtu kāds mūzikas ieraksts, ko atskaņojam, vai arī dziesmu izpildīšana klātienē. Muzikālo darbu izmantošanai nometnē var būt dažādi mērķi – gan izglītojošais, kad bērni papildina savas prasmes un iemaņas kādā mūzikas instrumenta spēlē vai dziedāšanā, gan arī izklaidējošais, jo nometnēs kā viena no alternatīvām noslēguma pasākumam ir diskotēka vai kāds noslēguma koncerts, kurā nereti tiek iekļauti arī muzikāli priekšnesumi.

Vispirms jāmin, ka skaņu ieraksts tiek aizsargāts neatkarīgi no tā tehniskā izpildījuma veida. Latvijas Autortiesību likuma 1.panta 7.punktā fonogramma ir definēta kā “izpildījuma skaņu, cita skaņu vai skaņu atveidojuma fiksācija”.⁴³ Tāpat kā iepriekšējā sadaļā attiecībā uz literāro un dramaturģijas darbu izmantošanu, jāmin divi panti (Autortiesību likuma 21.pants un 26.pants), kuros ir noteikta darbu izmantošana izglītības mērķiem. Tāpat ir spēkā nosacījums, ka abi izņēmumi attiecas nepastarpināti un vienīgi uz izglītības iestādēm, tāpēc uz šo izņēmumu savā darbībā nevar paļauties citas iestādes vai institūcijas, kas neietilpst šajā kategorijā.⁴⁴ Kā arī iepriekšminētie izņēmumi attiecas tikai un vienīgi uz darbu izmantošanu nepastarpinātā mācību procesā.

Tā kā autoru darbu izmantošana bez autora piekrišanas un atlīdzības ir paredzēta izglītības iestādēs izglītības mērķiem, tad visiem pasākumiem, gan izglītības iestādē, kas noris ārpus mācību procesa (piemēram, diskotēka), gan nometnēs, kuru organizatori nav izglītības iestādes, ir nepieciešams saņemt atļauju mūzikas atskaņošanai. Šajā gadījumā ir jāvērsas gan AKKA/LAA, kura pārstāv autoru tiesības – konkrēti dziesmas tekstu un mūzikas autorus, gan LaIPA, kura pārstāv blakustiesību subjektus - konkrēti dziesmu izpildītājus un fonogrammu producentus, saņemot atbilstošu licenci gan no vienas, gan otras mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācijas.

Ja nometnes programmas realizācijas posmā ir paredzēta DJ iesaiste, tad saskaņā ar Autortiesību likumu viņam ir nepieciešama licence reproducēšanai DJ profesionālajām

⁴³ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 1.pants.

⁴⁴ Izglītības likums. Pieņemts 29.10.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 343/344, 17.11.1998. 1.pants.

vajadzībām. No 2012. gada decembra ir stājies spēkā jauna diskžokeju licencēšanas kārtība, kas paredz iespēju izņemt LaIPA un Akka/Laa apvienoto licenci, pēc izvēles vēršoties vienā no kolektīvā pārvaldījuma organizācijām. Licence tiek izsniegta uz kalendāro gadu vai uz atsevišķiem pasākumiem.⁴⁵ Licence reproducēšanai DJ profesionālajām vajadzībām dod atļauju reproducēt muzikālus darbus - lai pasākumā vai citā publiskā vietā atskaņotu mūziku, atbildīgai personai ir jāsaņem atļauja mūzikas publiskam izpildījumam.

4.3. Darbu reproducēšana

Darba reproducēšana sevī ietver gan kopēšanu, gan skenēšanu, gan arī digitalizēšanu. Bieži vien mācību procesa nodrošināšanai ir nepieciešams kāda autora darba vai tā fragmenta pavairošana. Tāpēc loģiski rodas jautājums – vai ir kāds noteikts pieļaujamais apjoms?

Autortiesību likums paredz jau iepriekšējās nodaļās minētos izņēmumus, atļaujot izglītības iestādei „darbus vai to fragmentus izmantot izglītības standartiem atbilstošās mācību grāmatās, radio un televīzijas raidījumos, audiovizuālos darbos, vizuālos uzskates līdzekļos u.tml., kas tiek speciāli radīti un izmantoti izglītības iestādēs nepastarpinātā mācību procesā nekomerciālos nolūkos.”⁴⁶ Tātad tas nozīmē, ka ir atļauta darbu reproducēšana mācību procesa nodrošināšanai.

Tomēr šādas izmantošanas apjoms nedrīkst būt pretrunā ar darba normālu izmantošanu, kas nozīmē, ka nedrīkst ekonomiski konkurēt ar izmantoto darbu, jo Autortiesību likuma 18.panta 2.daļā ir teikts, ka „ šajā likumā noteiktos autora mantisko tiesību ierobežojumus piemēro tādā veidā, lai tie nebūtu pretrunā ar autora darba normālas izmantošanas noteikumiem un nepamatoti neierobežotu autora likumīgās intereses”.⁴⁷ Tas nozīmē, ka, piemēram, nedrīkst izgatavot veselas grāmatas kopijas un izdalīt tās bērniem izmantošanai, jo šāda veida rīcība jau ekonomiski konkurē ar attiecīgā darba normālu izmantošanu. Bet no otras puses- šobrīd nevienā normatīvajā aktā nav noteikts, cik procenti no darba var tikt šādā veidā izmantots, kas veicina šī konkrētā nosacījuma plašu interpretāciju.

4.4. Nometnes vajadzībām radītie autoru darbi

Nometnes sagataves periodā ir gadījumi, kad nometnes satura autors būdams darba attiecībās ar nometnes organizētāju- darba devēju ir radījis oriģinālu nometnes scenāriju, pildot darba pienākumus. Šajā gadījumā spēkā ir Latvijas Autortiesību likumā 12.panta 1.daļa, kas

⁴⁵ Diskžokeju licencēšana. LaIPA mājas lapa. Iegūts 12.12.2015. no

http://www.laipa.org/lat/es_izmantoju_muziku/reproduceju/diskzokeju_licencesana.

⁴⁶ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 21.pants.

⁴⁷ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 18.pants.

nosaka, ka “ja autors, būdams darba attiecībās ar darba devēju, ir radījis darbu, pildot darba pienākumus, personiskās un mantiskās tiesības uz šo darbu pieder autoram. Autora mantiskās tiesības atbilstoši līgumam var nodot darba devējam”.⁴⁸ Zvērināts advokāts Jānis Rozenfelds uzskata, ka “no citētās normas burtiskā teksta izriet secinājums, ka līdztekus darba līgumam paredzēta vēl kāda cita īpaša vienošanās par darba līguma ietvaros radītā darba nodošanu darba devējam. Tomēr jādomā, ka tāds nav bijis likumdevēja nolūks; drīzāk jāpieņem, ka šādos gadījumos, kad jaunrades akts ietilpst autora darba pienākumos, mantiskās tiesības uz autora radīto darbu pāriet darba devējam, pamatojoties uz darba līgumu”.⁴⁹

Ir atsevišķi gadījumi, kad nometnes organizētājs vēlas piesaistīt cilvēku tikai konkrēta darba veikšanai – piemēram, oriģināla nometnes satura un scenārija izveidei, jaunas nometnes dejas vai dziesmas izveidei un citos līdzīgos gadījumos. Līdz ar to par jaunrades darba veikšanu nometnes organizatoram- darba devējam ir jāslēdz autora līgums, kas nosaka, ka autoram personiski jāizpilda viņam pasūtītais darbs saskaņā ar līguma noteikumiem un jānodod tas pasūtītājam izmantošanai līgumā noteiktajā termiņā un norādītajā kārtībā. Galvenais ir jāatceras, ka “Autora līgums ir divpusēja vienošanās, un autoram ir jāizprot, par ko viņš vienojas: kādas tiesības atdod, kādas patur sev vai atdod citam izmantotājam, un jābūt mierā ar šo vienošanos”⁵⁰. Pie tam svarīgs nosacījums ir līguma atbilstība Civillikuma vispārīgajām prasībām, kas attiecināmas uz līgumiem un Latvijas Autortiesību likuma prasībām. Atbilstoši nosacījumiem pieaicināt līdzautorus vai arī mainīt līdzautoru sastāvu drīkst tikai ar pasūtītāja rakstveida piekrišanu, ja tas nepieciešams darba izpildei un līgumā nav paredzēts citādi. Kā arī gadījumā, ja autors neievēro pienākumu personiski izpildīt darbu, pasūtītājam ir tiesības uzteikt līgumu.⁵¹

Līdz ar to, lai vēlāk nerastos sarežģījumi autora un darba devēja starpā, tad liela nozīme jāpievērš korekta līguma izveidei un noslēgšanai starp abām pusēm, jau pirms darba radīšanas skaidri vienojoties par darba izmantošanas tiesībām. Tie autori, kas nepieprasa līgumu, darbu atdodot izmantotājam, riskē gan ar paša darba, gan autoratlīdzības zaudēšanu.

5. Pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļi

Intelektuālā īpašuma specifika prasa citādu pieeju un risinājumus, savas nemateriālās dabas dēļ intelektuālais īpašums, t.sk., autortiesības ir pakļauti nelikumīgai izmantošanai. Atšķirībā no klasiskajā izpratnē īpašuma, iespējas aizsargāt intelektuālo īpašumu fiziski pirms konstatēts

⁴⁸ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 12.pants.

⁴⁹ Rozenfelds, J. (2008). Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC.

⁵⁰ Lielkalns, A., Paklone, I., Sosnovska, A., Tola, K. Autortiesības (1997). Rīga: Izdevniecība AGB. 132.lpp.

⁵¹ Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014. 13.pants.

pārkāpums ir ierobežots vai pat būtībā neiespējams. Arī Latvijas valsts ir uzņēmusies aizsargāt radošos cilvēkus - autorus, to apliecina arī Latvijas Republikas Satversmes 113.pants, kurā teikts, ka "valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības."⁵²

Par autora vai blakustiesību subjekta tiesību pārkāpumu, atkarībā no pieļautā pārkāpuma veida, personai var iestāties civiltiesiskā, administratīvā vai kriminālatbildība. Saskaņā ar Autortiesību likuma 68.panta pirmās daļas pirmo punktu, par autortiesību un blakustiesību pārkāpumu uzskatāma darbība, ar kuru aizskartas autortiesību un blakustiesību subjekta personiskās vai mantiskās tiesības. Speciālos pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļus reglamentē Civilprocesa likuma 30.² nodaļa, kas tika iekļauta, pamatojoties uz TRIPS līgumu un līdz ar Direktīvas (Regula 2004/48/EK, 2004) ieviešanu.

Civilprocesa likuma 250.¹⁰ panta trešā daļā ir noteikti sekojoši pagaidu aizsardzības līdzekļi:

- 1) tādas kustamas mantas apķīlāšana, ar kuru iespējams, tiek pārkāptas intelektuālā īpašuma tiesības;
- 2) pienākums atsaukt preces, ar kurām, iespējams, tiek pārkāptas intelektuālā īpašuma tiesības;
- 3) aizliegums veikt noteiktas darbības gan atbildētājam, gan personām, kuru sniegtie pakalpojumi tiek izmantoti, lai pārkāptu intelektuālā īpašuma tiesības, vai personām, kuras padara iespējamu šāda pārkāpuma izdarīšanu.⁵³ Savukārt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155.⁸ pantā ir noteikta administratīvā atbildība par autortiesību vai blakustiesību pārkāpšanu: fiziskajām personām var uzlikt sodu līdz septiņsimt eiro, bet juridiskajām personām — līdz septiņi tūkstoši simts eiro, konfiscējot autortiesību un blakustiesību pārkāpuma objektus un to nesējus.⁵⁴

Saistībā ar autortiesībām ir atrodami panti arī Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā. Krimināllikuma 148. pants nosaka sodu par autortiesību vai blakustiesību pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums ar likumu aizsargātām personas tiesībām un interesēm⁵⁵, savukārt Kriminālprocesa likuma 125. panta otrajā daļā⁵⁶ ietverts fakta legālās prezumpcijas princips attiecībā uz autortiesībām un blakustiesībām vai tiesībām uz preču zīmi. Saskaņā ar minēto normu uzskatāms par pierādītu, ka persona ir pārkāpusi tiesiskā īpašnieka autortiesības, blakustiesības vai

⁵² Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. Publicēts: Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43, Pēdējie grozījumi 08.04.2009. 113.pants.

⁵³ Civilprocesa likums. Pieņemts: 14.10.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998., Nr. 326/330 (1387/1391), Pēdējie grozījumi 30.10.2014. 250.¹⁰ pants.

⁵⁴ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Pieņemts 07.12.1984. Publicēts: Ziņotājs, 51, 20.12.1984. 155.⁸ pants.

⁵⁵ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Publicēts Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998. 148.pants.

⁵⁶ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 74 (3232), 11.05.2005. 125.pants.

tiesības uz preču zīmi, ja vien tā nespēj ticami izskaidrot vai pamatot šo tiesību iegūšanu vai izcelsmi.

Latvijā līdz šim autortiesību aizsardzībai ir tikusi pievērsta pārāk maza uzmanība, par ko liecina arī diezgan nelielā tiesu prakse. Nav nodrošināts arī datu apkopojums ar statistikas informāciju par administratīvajiem pārkāpumiem un noziedzīgiem nodarījumiem intelektuālā īpašuma tiesību, tai skaitā arī autortiesību jomā. Šāda veida informācijas trūkums veicina arī sabiedrībā kopumā nostāju, ka autortiesībām var nepievērst uzmanību un tās neievērot.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. Augu aizsardzības likums. Pieņemts 17.12.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 30.12.1998. Pēdējie grozījumi 02.11.2011.
2. Autortiesību likums. Pieņemts 06.04.2000. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 27.04.2000. Pēdējie grozījumi 18.12.2014
3. Autortiesību un ar tām saistīto nozaru ekonomiskais ieguldījums Latvijā (2005). Rīga: Latvijas Republikas Kultūras Ministrija. 281pp.
4. Autoru biedrība AKKA/LAA. AKKA/LAA mājas lapa. Iegūts 02.10.2015. no <http://www.akka-laa.lv/>.
5. Bernes konvencija par literāro un mākslas darbu aizsardzību. Pieņemts 09.09.1886. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 21.02.2003.
6. Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība. Pieņemts 01.09.2009.. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 04.09.2009.
7. Civillikums. Pieņemts: 28.01.1937. Publicēts: Valdības Vēstnesis, 20.02.1937., Nr. 41, Pēdējie grozījumi 08.05.2014.
8. Civilprocesa likums. Pieņemts: 14.10.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998., Nr. 326/330 (1387/1391), Pēdējie grozījumi 30.10.2014. 250.¹⁰ pants.
9. Diskžokeju licencēšana. LaIPA mājas lapa. Iegūts 12.12.2015. no http://www.laipa.org/lat/es_izmantoju_muziku/reproduceju/diskzokeju_licencesana.
10. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2004/48/EK. Pieņemts: 29.04.2004. Publicēts: Eiropas savienības oficiālais vēstnesis. 30.04.2004.
11. Ekonomikas ministrijas nolikums. Pieņemts 23.03.2010. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 26.03.2010. Nr. 49 (4241).
12. Grudulis, M.(2006). Ievads autortiesībās. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 253 lpp.
13. Izglītības likums. Pieņemts 29.10.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 343/344 , 17.11.1998.
14. Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Publicēts Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998.
15. Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 74 (3232), 11.05.2005.
16. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Pieņemts 07.12.1984. Publicēts: Ziņotājs, 51, 20.12.1984.
17. Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. Publicēta: Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43, Pēdējie grozījumi 08.04.2009.
18. Latvijas Profesionālo aktieru apvienība. Iegūts 02.10.2015. no <http://www.aktieris.lv/>

19. Lielkalns, A., Paklone, I., Sosnovska, A., Tola, K. Autortiesības (1997). Rīga: Izdevniecība AGB. 287 lpp.
20. Marakešas deklarācija. Pieņemta: 15.04.1994. Publicēta: Latvijas Vēstnesis, 30.12.1998., Nr. 388/399 (1449/14460).
21. Nevalstiskās organizācijas. Kultūras ministrijas mājas lapa. Iegūts 15.09.2015. no http://www.km.gov.lv/lv/nozares_info/autor/autor_institucija.html.
22. Nometņu vadītāju saraksts (2015). Valsts izglītības satura centra mājas lapa. Iegūts 30.10.2015. no <http://nometnes.gov.lv/leaders>.
23. Nometņu saraksts (2015). Valsts izglītības satura centra mājas lapa. Iegūts 30.10.2015. no <http://nometnes.gov.lv/camps/arhivs>.
24. Par LAIPA. LaIPA mājas lapa. Iegūts 02.10.2015. no http://www.laipa.org/lat/kas_ir_laipa/.
25. Patentu likums. Pieņemts: 15.02.2007. Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 27.02.2007. Pēdējie grozījumi 11.12. 2014.
26. Par Romas konvenciju par izpildītāju, fonogrammu producentu un raidorganizāciju tiesību aizsardzību. Pieņemts: 12.03.1998. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 31.03.1998.
27. Par konvenciju par fonogrammu producentu aizsardzību pret neatļautu viņu fonogrammu pavairošanu. Pieņemts: 24.03.1997. Publicēts: Latvijas Vēstnesis 08.04.1997.
28. Policijas jaunajai intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības nodaļai vērienīgi plāni. Latvijas vēstneša portāls. Iegūts 27.12.2015. no <http://www.lvportals.lv/visi/preses-relizes/105630-policijas-jaunajai-intelektuala-ipasuma-tiesibu-aizsardzibas-nodalai-verienigi-plani/&show=coment>.
29. Rozenfelds, J. (2008). Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC. 272 lpp.
30. Skaidrojums par autortiesību un blakustiesību objektu Izmantošanu mācību procesā. Metodiskais materiāls pedagogiem. Zvērinātu advokātu biroja "Eversheds Bitāns" skaidrojums par autortiesību un blakustiesību objektu izmantošanu mācību procesā, kā arī atbildes uz VISC iesūtītajiem jautājumiem. Iegūts 01.10.2015. no http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/skaidrojums_par_autortiesibam.pdf.
31. WTO Members and Observers, (2015) Iegūts 19.09.2015. no: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.